

Házsongárd – a magyar pantheon

MAKLEIT LÁSZLÓ
(szöveg és kép)

A Mikó-Rhedei-kripta

Hosszú idő után tavaly éppen gyertyagyújtás előtt jártam újra „fenn a házsongárdi csendben”. Bár a híres kolozsvári temetőben a román sírok is szaporodnak, a történelmi rész megőrizte magyar pantheon jellegét, ami az utóbbi évek felújításainak köszönhetően tovább erősödött. Egy hosszabb látogatás során azután meggyőződhettem arról, érdemes végigsétálni az árnyas fák alatt és visszagondolni a magyar kultúra és tudomány nagyjaira. A nyulaskert (Hasengarten) vagy mogyoróskert (Haselgarten) nevűből származó Házsongárd területe kezdetben szőlőnek, gyümölcsösnek adott helyet. A temető megnyitására egy sajnálatos esemény, az 1585–86-os pestisjárvány következtében került sor, az alig egy évtizeddel korábban nyitott sírkert ugyanis szűkösnek bizonyult a halottak befogadására. A 17. század ismétlődő járványai és a lakosság lélekszámának emelkedése miatt szükségessé vált újabb és újabb bővítés, minek következtében, no meg a sírok számozatlansága miatt a temetőben a helyzet a 19. századra teljesen áttekinthetlenné vált. Rendezésére végül 1885-ben került sor, ami ugyan nem kímélte a több évszázados sírokat, a jelenleg 32 hektáros temető fele mégis műemléki jellegű területnek tartható.

SÉTA A FŐÚT MENTÉN

A Házsongárdban nyugvó nagyjaink pusztá felsorolása meghaladná egy rövid ismertetés kereteit, induljunk el mégis egy sétára, megállva néhány jelentősebb emléknél. A főbejáratnál található iroda mellett érdemes kissé jobbra, majd balra térni, itt áll ugyanis a temetőben nyugvó akadémikusok sűrű emlékköve, melyet a Házsongárd Alapítvány és az MTA állíttatott 2002-ben. A bejáratlal szemben húzódó széles úton indulva

nem haladhatunk el megállás nélkül egy román tudós sírja mellett. Az Antarktisz-kutatóként és tengerbiológusként egyaránt számontartott Emil Racovita (1868–1947.) nevét mégis barlangbiológiai tevékenysége miatt érdemes ismerni. A világon elsőként írt ilyen témájú értekezést, ezért őt tarthatjuk a bioszpeleológia tudományág megalapítójának. Kolozsvári rektorsága idején az I. Ferdinánd Király Tudományegyetem falai között román, magyar, zsidó és német diákok egyaránt tanulhattak.

Apáczai Csere János oszlopa

Az úton továbbhaladva a jobb oldalon modern, oszlopos síremlék tűnik szemünkbe, a Kós család nyughelye. Kós Károly (1883–1977.) építészeti stílusát és szépirodalmi alkotásait egyaránt a szülőföld szeretete és tisztelete hatja át, ez irányította politikai, közéleti vagy lapszerkesztői tevékenységét is. Síremléke Kós András szobrászművész munkája.

A főút következő nevezetes emlékköve a Szádeczky-családé, mellette pedig Szádeczky-Kardoss Gyula (1860–1935.) geológus professzor síremléke található. A mai Magyarország területén született, de a geológia iránti elkötelezettsége révén Kolozsváron talált új otthonra, és Trianon után is Erdélyben maradt. Ásvány- és közettani kutatásai mellett részt vett az EKE munkájában, valamint a magyar kultúra erdélyi terjesztésében. Fia, Szádeczky-Kardoss Elemér Magyarországon dolgozott geológusként, munkásságát két alkalommal ismerték el Kossuth-díjjal. Még a Szádeczky-sírkövek előtt érdemes jobbra fordulni báró Jósika Miklós (1794–1865.) emlékhelye felé. Írói hírnevét első történelmi regénye, az Abafi alapozta meg, de később több műfajban is alkotott, és gazdag életművet hagyott hátra. 1848-as tevékenysége miatt a szabadságharc bukása után halálra ítélték, Brüsszelbe emigrált, majd Drezdában halt meg. Hamvai csak születésének századik évfordulóján kerültek vissza az erdélyi földre.

A főúton továbbhaladva jobbra két impozáns kripta tűnik szemünkbe. Az első, az iktári Bethlen-sírbolt a Bánffy-család grófi ágának temetkezési helye. A neoromán stílusú épületet Ybl Miklós tervezte, külső falán pedig a család tagjainak emléktábláját helyezték el. Az épület szomszédságában áll a neogótikus Mikó-Rhedei-kripta. Gróf Mikó Imre (1805–1876.), Erdély Széchenyije

az 1848-as agyagfalvi székely nemzetgyűlést követően személyesen vitte folyamodványukat az uralkodóhoz, de csak több hónapos olmtüzi internálást követően engedték szabadon. Hazaérkezése után tudta meg, hogy felesége időközben gyermekágyi láz áldozata lett. Az építményt kérésére a kor neves kolozsvári építész, Kagerbauer Antal tervezte 1863-ban, Mikó Imre és hitese azonban mégsem itt, hanem egy közeli gránitobeliszk alatt talált végső nyughelyet.

A kripták mögött jobbra térve találjuk Szilágyi Domokos (1938–1976.) költő és családjának sírkövét. Első verse 18 éves korában jelent meg, majd az 1960-as, '70-es években számos kötetet publikált. A folyamatos zaklatások elől menekült a halálba, önkezével vetett véget életének.

A főutat Brassai Sámuelnek (1797/1800–1897.), Erdély utolsó polihisztorának klasszicista síremléke zárja. Művei között éppúgy találunk matematikai, botanikai, mint nyelvi, teológiai vagy zenei értekezéseket. Írói munkásságához hasonlóan páratlanul széles körű oktatói tevékenységet fejtett ki. Bár születésének pontos idejét csak feltételezik, igazak életrajzírója, Mikó Imre sorai, mely szerint itt „nem egy ember, hanem egy század” nyugszik.

A főút végétől kissé balra emelkedik Bölöni Farkas Sándor (1795–1842.) felújított obeliszkje. Kortársaihoz hasonlóan széles körű irodalmi és közéleti érdeklődés jellemezte, nevét azonban észak-amerikai utazása és az erről készült leírás tette ismertté. 1834-ben megjelent könyve nemcsak az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat első magyar nyelvű fordítását tartalmazza, de Bölöni a szabadság és demokrácia eszméjét is magával hozta újtjáról. Nem csoda, hogy a rövid időn belül két kiadást is megért könyvet végül betiltották, és az sem véletlen, hogy Kolozsvár lakossága 1873-ban itt gyűlt össze

Jásika Miklós síremléke

Misztótfalusi Kis Miklós sírköve

az első szabad március tizenötödike megünneplésére. A Kagerbauer Antal tervei alapján neogótikus stílusban épült oszlop felújítására 2004-ben került sor, a budapesti Nemzeti Pantheon Alapítvány támogatásával.

A TEMETŐ KELETI RÉSZÉN

Az egyszerűbb tájékozódás végett kezdjük második sétánkat is a bejáratnál. A főúttal közel párhuzamosan induló bal oldali úton haladva és egy keresztződést elhagyva első megállónk a Dsida-sírbolt. A szívbetegségben fiatalon eltávozott Dsida Jenő (1907–1938.) gazdag érzelmet tükröző, páratlan lírai sorokat hagyott hátra.

A következő keresztútnál balra fordulva az első elágazásnál találjuk Apáczai Csere János (1625–1659.) emlékoszlopát. A kiváló pedagógus fő műve a Magyar Encyclopaedia, melyet utrechti tartózkodása alatt írt, majd itthon fejezett be. Munkája az anyanyelvi tudományos ismeretterjesztés mérföldkövének tartható. A Hollandiában felajánlott tanári állást nem fogadta el, és feleségével, Aletta van der Maet-tal visszatért Erdélybe. Emlékoszlopát születésének 350. évfordulóján állították feltételezett nyughelyén, rajta Apóily Lajos Alettához címzett ismert sorai: „Tudtam, hogy itt ringatja rég az álom”.

Ha balra fordulunk, a temető sűrűn beépített részén tábla jelzi Misztótfalusi Kis Miklós (1650–1702.) nyomdász koporsó alakúra faragott sírkövét. A kő az idők viharában elveszett, de 1876-ban újra rátaláltak, majd Misztótfalusi halálának kétszázadik évfordulóján helyezték a ma is látható talapzatra. A nyomdász a mai Máramaros megyében született, majd hollandiai tanulmányait követően Kolozsváron telepedett le. Mesterségét olyan tökélyre fejlesztette, hogy számos külföldi megrendelést is kapott, köztük fejedelmi, hercegi udvarokból. Kiemelkedő jelentőségűek bibliamutatásai, de tőle származik az első magyar nyelvű szakácskönyv kiadása is.

Az úton továbbhaladva, majd kissé jobbra térve a temető északkeleti csücskében találjuk Szenczi Molnár Albert (1574–1634.) kopjafáját. Széles körű teológusi, nyelvészeti és filozófusi munkásságából kiemelkedik latin szótára és nyelvtana, valamint biblia-

és zoltárfordításai. Pontosan nem lehet tudni, hova temették, megtalálták viszont 1646-ban pestisben elhunyt fiának, Szenczi Molnár János református papnak a sírkövét, ennek alapján feltételezhető a tudós nyughelye is.

Sétája során bárki felfedezhet olyan sírboltot, amely jelen ismertetésben nem került említésre, mégis számára fontos személy nyughelye. Az összeállítás célja nem is a teljességre való törekvés volt, hanem az, hogy felhívja a – szerencsére mind gyakrabban – Erdélybe látogató honfitársaink figyelmét egy olyan emlékhelyre, ahol napjainkban a pusztulás és megújulás jelei egyaránt fellelhetők. Jó lenne, ha az elhanyagolt sírok restaurálását követően a temető nyugati szélén pihenő Reményik Sándor költő sorai válnának valóra a – Házsongárd történelmi része nem maradna más, mint „sírkert... érintetlenül.”

Brassai Sámuel síremléke